

promoting sCHOOl environments
InClusivE of diversity based on SOGI

НАЦИОНАЛЕН ДОКЛАД ЗА БЪЛГАРИЯ ПО ПРОЕКТА CHOICE

Март 2020 г.

Funded by the rights, Equality
and Citizenship (REC) Programme
of the European Union

Партньори

КМОР - Гърция

Colour Youth - Гърция

Билитис - България

LGL - Литва

АССЕРТ - Румъния

Редактор

Лилия Драгоева, Билитис, България

Автори

Моника Писанкънева, Билитис, България

Боряна Атанасова, Билитис, България

Април 2020 г.

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържащата се тук информация.

Съдържание

НАЦИОНАЛЕН ДОКЛАД ЗА БЪЛГАРИЯ ПО ПРОЕКТА CHOICE	0
1. Кратко представяне на проекта и актуалната ситуация с правата на ЛГБТ хората (с акцент върху ЛГБТ младежи) в страната	4
1.1 Методология	4
1.2 Документно проучване	4
1.3 Онлайн проучване	5
1.4 Фокус групи	5
2. Основни констатации от документното проучване	6
2.1 Статистически и социални / демографски данни за престъпления от омраза, реч на омразата, дискриминация и инциденти на тормоз срещу ЛГБТ ученици в техните страни	6
2.2 Положението на ЛГБТ младежите	9
2.3 Национална правна рамка за престъпления от омраза, реч на омразата, дискриминация и тормоз.	14
2.4 Национални централни политики (ако има такива) в страната на партньора за предотвратяване / борба с анти-ЛГБТ престъпления от омраза, реч на омразата, дискриминация и тормоз.	15
2.5 Добри практики (ако има такива) от други проекти, реализирани в страната и / или от организации за предотвратяване / борба с насилието в училищната среда, основано на сексуална ориентация и полова идентичност.	19
2.6 Информация за контакт (и кратко описание на доставчиците на услуги) на ЛГБТ и други правозащитни организации / органи / институции в страната, предоставящи подкрепа на ЛГБТ младежи.	21
3. Фокус групи	26
3.1 Кратко представяне на изследването на терен (фокус групи), целеви групи	26
3.2 Основни познания (за терминологията и правната рамка)	26
3.2.1 Основни познания на учителите за терминологията и правната рамка.	26
3.2.2 Основни познания на родителите за терминологията и правната рамка.	27
3.2.3 Основни познания на учениците за терминологията и правната рамка.	28
3.3 Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда	30

3.3.1	Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда според учителите.	30
3.3.2	Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда според родителите.	31
3.3.3	Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда според учениците.	32
3.4	Специфични за училище въпроси.	34
3.4.1	Специфични за училище въпроси към учителите.....	34
3.4.2	Специфични за училище въпроси към родителите.	35
3.4.3	Специфични за училище въпроси към учениците.	36
3.5	Нужди от обучение.....	38
3.5.1	Нуждите от обучение на учителите.....	38
3.5.2	Нуждите от обучение на родителите.....	39
3.5.3	Нуждите от обучение на учениците.....	40
4.	Онлайн проучване	42
4.1	Кратко представяне на проучването и неговите целеви групи.....	42
4.2	Демографски данни.....	42
4.3	Дискриминация и тормоз.....	43
4.4	Политики, планове за действие и системи за подкрепа.	45
4.5	Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда.....	47
4.6	Нужди от обучение.....	49
5.	Заклучения и препоръки	50
5.1	Бъдещи области на изследване.	51
5.2	Препоръки за политики.....	51
5.3	Препоръки за училищата.....	51
5.4	Препоръки за НПО и общини.	52

1. Кратко представяне на проекта и актуалната ситуация с правата на ЛГБТ хората (с акцент върху ЛГБТ младежи) в страната

Проектът CHOICE се изправя срещу хомофобския, бифобски и трансфобски тормоз. Проектът се стреми да допринесе за насърчаването на приобщаващи училища и за предотвратяването и борбата с нетолерантността, основаваща се на половата идентичност, изразяването на пола, сексуалната ориентация и/или полови характеристики в България, Гърция, Литва и Румъния. Дейностите по проекта целят да повишат капацитета на професионалистите в средните училища да подкрепят многообразието и ще подпомогнат създаването на приобщаваща училищна среда. Те ще улеснят докладването на инциденти с насилие и нетолерантност, основаващи се на сексуална ориентация и полова идентичност. Ще дадат възможност на жертвите и свидетелите (и евентуално извършителите) да получат достъп до услуги за подкрепа и ще повишат осведомеността на училищната общност и на широката общественост относно дискриминацията / тормоза / насилието в училищната среда, свързани със сексуалната ориентация и половата идентичност.

1.1 Методология

Проведени бяха първични и вторични изследвания, включително а) документно проучване, б) онлайн проучване и в) 6 фокус групи с образователни специалисти, както и ученици и родители.

1.2 Документно проучване

Документното проучване включва преглед на съществуващите изследвания и събиране на вторични данни. Целта на тази задача е разработването на насоки, общи инструменти и образци, за да се проведе стегнато изследване, което ще постави основите на методологията на проекта и ще послужи като база за разработването на материали за изграждане на капацитет и механизъм за справяне с инциденти на насилие, основано на пола, и дискриминация или нетърпимост в училищната среда.

1.3 Онлайн проучване.

Онлайн проучването е част от изследването на терен със заинтересовани страни, свързани с училищата, и беше попълнено от 106 възрастни (учители, директори на училища и родители) и 48 младежи (ученици на възраст от 14 до 19 години).

1.4 Фокус групи.

Шестте фокус групи са част от изследването на терен със заинтересовани страни от училищата: ученици, учители / училищен персонал и родители. Те бяха проведени в двата най-големи града в България: София и Пловдив. Те представят моментна снимка на ситуацията с превенцията / справянето с тормоза в училище и управлението на многообразието в българските училища.

Funded by the rights, Equality
and Citizenship (REC) Programme
of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържащата се тук информация.

2. Основни констатации от документното проучване

2.1 Статистически и социални / демографски данни за престъпления от омраза, реч на омразата, дискриминация и инциденти на тормоз срещу ЛГБТ ученици в техните страни.

България е сред страните, в които хомофобията, трансфобията и социалното неприемане на ЛГБТИ хората остават широко разпространени, както се доказва от многобройни национални и международни изследвания (напр. Доклад за правата на човека на Държавния департамент на САЩ от 2016 г., Картата на дъгата на ИЛГА-Европа и Специалния Евробарометър за дискриминацията от 2019 г., наред с други).

На Картата на дъгата на ИЛГА-Европа (2019 г.), която сравнява националното правно и политическо положение на правата на човека за ЛГБТИ хората в Европа, България събира 20% и е класирана на 26-то място от 28 държави членки на ЕС. Освен това трябва да се отбележи, че според същото индексване България има 24% през 2018 г., 23% през 2017 г., 24% през 2016 г., 27% през 2015 г. и 30% през 2014 г., което ясно показва тенденция към регрес през последните 5 години.

Проучването за ЛГБТ за 2013 г. на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) показва, че България попада сред трите държави в ЕС с „много разпространен“ обиден език към ЛГБТ хората от страна на политиците. Според доклад на Институт „Отворено общество“ – София, през 2018 г. честотата на речта на омразата срещу хомосексуални хора се е удвоила в сравнение с 2016 г.¹. През 2018 г. хомосексуалните хора са втората най-засегната от реч на омразата малцинствена група след ромите и този резултат съвпада с интензивния дебат относно неуспешната ратификация на Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция). Мнения, изразяващи опасното и вредно схващане, че дискриминацията срещу ЛГБТ хората е нормално изискване на традицията, природата и религията, се разпространяват светкавично

---

¹ Институт „Отворено общество“ (2018 г.). *Обществени нагласи спрямо речта на омразата в България през 2018 г.* София Достъпно на: <https://osis.bg/?p=3070&lang=en>

в средствата за масово осведомяване. Освен това българският Конституционен съд, който гласува на 27 юли 2018 г. да обяви, че Истанбулската конвенция е противоконституционна, твърди в своето решение, че терминът „пол“ (gender), използван в Конвенцията, е подвеждащ и въвежда понятие, което е несъвместимо с разбирането на Конституцията за „пол“ (sex). Съдът потвърждава мнението, че биологичният пол (sex) е бинарно понятие с две фиксирани възможности: мъж или жена. Това решение оказва незабавно отрицателно въздействие върху правната практика за признаване на пола на транс хора. То също така засилва предразсъдъците, които спират напредъка в повишаването на обществената осведоменост относно сексуалното и половото многообразие.

На фона на правна уязвимост, образователната сфера и по-конкретно училищата са най-засегнати от отхвърлянето на съвременното разбиране за сексуална и полова идентичност. През 2018 г. университет прекрати курс, който включва думата „джендър“ в заглавието си, а средствата за масова информация създадоха скандал около брошури за превенция на сексуално предавани инфекции, разпространени в някои гимназии, в които е включено съдържание за мъже, които правят секс с мъже. Министърът на образованието направи публично изказване през 2019 г., че ще направи всичко възможно да изтегли съдържанието, свързано с пола, от учебните програми за обществено образование. Училищата започнаха да отхвърлят сътрудничество с неправителствени организации по проекти, свързани със сексуално образование, сексуално здраве или предотвратяване на сексуално насилие, поради опасението, че те може да разпространяват „джендър идеология“. Противопоставянето на прогресивното разбиране за полова и сексуално многообразие стана толкова силно и широкоразпространено, че „джендър“ се превърна в обиден термин, използван за всеки човек, който се отклонява от обществените норми.

Според данни на Евробарометър, публикувани през октомври 2019 г.², 71% от анкетираните в България са напълно несъгласни с твърдението „Няма нищо лошо в сексуални отношения между две лица от един и същи пол“. На въпроса „Колко удобно бихте се чувствали, ако някое от децата ви е в романтична връзка с човек от същия пол?“, 80% отговарят „неудобно“. Що се отнася до това дали уроците и учебните материали трябва да включват информация за многообразието по отношение на сексуалната ориентация и за трансджендър и интерсекс

---

² Специален Евробарометър – Дискриминация в ЕС през 2019 г. Достъпно на:

<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2251>

хора, страната с най-нисък процент отново е България. Това широко неприемане на сексуалното и половото многообразие и еднополовите връзки има ясни последици да прави училищата небезопасни и неприемащи за ЛГБТИ младежите.

България е една от страните в ЕС, които не водят официална статистика за анти-ЛГБТИ престъпления от омраза или реч на омразата, защото последните не са изрично посочени в Наказателния кодекс като видове престъпления от омраза. Попитани за официални данни за анти-ЛГБТИ престъпления от омраза, Националната полиция и Прокуратурата отчитат нула случая. Данни за престъпленията от омраза срещу ЛГБТИ хора се събират само от ЛГБТИ организации и се състоят от индивидуални сигнали на жертви, събрани чрез количествени или качествени изследвания. През 2015 г. Фондация ГЛАС създаде онлайн услуга за докладване, tolerantni.com (първоначално наречена wearetolerant.com), за престъпления от омраза срещу ЛГБТ лица, достъпна за хора от цялата страна. Tolerantni.com е платформата, използвана за проучването за виктимизация на Фондация ГЛАС за 2017 г. (47 сигнала за 6 месеца), което показва, че повечето анти-ЛГБТИ инциденти в България се случват в училище, последвани от инциденти на улицата и у дома. По-малък брой инциденти се случват и в барове³.

През 2019 г. стартира нова Коалиция за регистриране на престъпления от омраза⁴. Тя се състои от различни организации за правата на човека, работещи за защита на уязвимите групи в обществото, които често са обект на престъпления от омраза. Платформата е основана и се управлява от ЛГБТИ организациите „Билитис“, „ГЛАС“ и „Действие“, Организацията на евреите в България „Шалом“, Българския Хелзински комитет, Върховния комисар на ООН за бежанците в България, Националната мрежа на ромските юристи и студенти по право, Център за правна помощ „Глас в България“, Асоциация „Интегро“, Асоциация „Инициатива за равни възможности“ и Фондация за достъп до права – ФАР. Чрез събиране на данни за случаи на реч на омразата, престъпления от омраза и дискриминация, Коалицията цели да покаже по-ясна картина на нивото на инциденти от омраза спрямо различни групи в България, които често остават невидими. Коалицията има за цел също така да повиши осведомеността на обществеността и институциите по въпроса за престъпленията

---

³ Фондация ГЛАС. (2017 г.). *Доклад за анти-ЛГБТИ престъпления от омраза и инциденти в България*. София. Достъпно на: <https://glasfoundation.bg/en/report-on-anti-lgbti-hate-crimes-and-incidents-in-bulgaria-in-2017/?fbclid=IwAR36xVQEbaEc0jWQ7GSF1IHJCXShoVHp4j5VuQN4tn7fyJoi8OuHWh61bPI>

⁴ Платформата може да намерите тук: <http://hatecrime.deystvie.org/#/>

от омраза и да си партнира с институциите с цел насърчаване на ефективни мерки за борба с престъпленията от омраза. Първият анализ на данните ще бъде извършен в края на 2020 г.

Въпреки че няма официални статистически данни за случаите на тормоз в резултат на хомофобия или трансфобия, изследванията на националните ЛГБТИ организации, проведени през последните 5 години, ясно показват, че ЛГБТИ учениците се чувстват несигурни, получават по-малка подкрепа от не-ЛГБТИ младежите и често са подложени на словесен и физически тормоз в училище. Най-новите данни идват от Националното проучване на нагласите към ЛГБТИ учениците в българските училища, проведено от Билитис и Сингъл степ през 2018 г. Данните от този доклад ясно показват, че ЛГБТИ учениците не се чувстват в безопасност в училище, което се отразява на учебните им резултати и отсъствията и като цяло влияе отрицателно върху тяхното благосъстояние. Основните изводи от този доклад са представени в следващия раздел.

2.2 Положението на ЛГБТ младежите

Според проучването на FRA за ЛГБТ от 2013 г., само 4% от анкетираните в България са открити за това, че са ЛГБТ, докато са в училище преди 18-годишна възраст, а 45% често чуват отрицателни коментари за някого, се когото се смята, че е ЛГБТИ. Същото проучване разкрива, че ЛГБТ респондентите са обект на високи нива на многократна виктимизация и насилие, които са особено високи за трансджендър респондентите.

Друг изследователски доклад⁵, разглеждащ положението на ЛГБТ хората в София, показва, че гледайки от личния си опит като ЛГБТ ученици, участниците възприемат училищната среда като предизвикваща страх, неуважителна към многообразието и проблемна. Почти всички ЛГБТ участници са преживели тормоз в училище, особено ако са транс. Както казва един транс мъж, „... децата, те са чудовища, те искат да те тормозят...“. По отношение на съдържанието, преподавано в образователните институции, членовете на общността подчертават липсата на свързано с ЛГБТ съдържание в образователните програми, особено

---

⁵ Viktorija Bondikjova, Carmen Rivas, (2019). *“I just want basic things! – We are not there yet” Understanding the needs, services and challenges of LGBT community members and NGOs in Sofia*, Research Report, Sofia. Достъпно на: <https://www.speakactchange.org/resource/i-just-want-basic-things-we-are-not-there-yet-understanding-the-needs-services-and-challenges-of-lgbt-community-members-and-ngos-in-sofia-bulgaria-research-report/>

несъществуващата или остаряла информация по транс въпросите в учебниците. Както един участник транс мъж твърди, „... особено в училищата, това е нещо, за което не се говори, хм ... говорихме за ЛГБТ хора, но само Л и Г, части на думата ..., но Б не беше обсъждано, а Т беше като далечно понятие...“.

Последното национално изследване на положението на ЛГБТИ младежите в образователната среда е проучването на климата в училищата, проведено през 2018 г. от Фондация „Сингъл степ“ и Ресурсен център „Билитис“⁶. Това онлайн проучване генерира 880 валидни отговора на ученици от 13 до 19 години от всички региони на страната. Общите резултати показват, че за ЛГБТИ младежите училището може да бъде опасно място поради следните причини: високо ниво на словесен тормоз (над 70% са го преживели лично), ниско ниво на намеса от училищни служители, когато са свидетели на словесен тормоз, ниско ниво на докладване на инциденти, тъй като учениците не вярват, че ще бъдат предприети ефективни действия.

ЛГБТИ учениците най-често се чувстват несигурни в училище поради сексуалната си ориентация, външния си вид и изразяването на своя пол:

- 48,3% съобщават, че не са се чувствали в безопасност в училище през последната година поради сексуалната си ориентация;
- 31,2% не са се чувствали в безопасност поради начина, по който изразяват своя пол;
- 22,5% съобщават, че не са се чувствали в безопасност поради тялото или теглото си.

Огромното мнозинство (82,9%) от ЛГБТИ учениците съобщават, че са чували други ученици да правят такива пренебрежителни забележки често в училище. Освен това мнозинството (71%) също съобщават, че често са чували думата „гей“ да се използва по отрицателен начин, за да бъде обиден някой за начина, по който изглежда или се държи. Освен това повече от половината (57,4%) от учениците съобщават, че са чували хомофобски коментари от свои

---

⁶ Габровска, Н., Драгоева, Л., Найденов, П. (2020 г.). *Нагласи към ЛГБТИ учениците в българските училища*, София – Фондация „Сингъл степ“. Достъпно на: <https://bilitis.org/en/portfolio/attitudes-towards-lgbti-students-in-bulgarian-high-schools/>

учители или от други училищни служители. Когато са присъствали учители и училищен персонал, те най-често не са се намесвали, когато са правени хомофобски коментари. По-малко от една четвърт (18.4%) съобщават, че училищните служители са се намесвали през повечето време или винаги, а две трети (46,6%) съобщават, че служителите никога не са се намесвали.

Констатации от същото проучване показват, че негативните коментари относно изразяването на пола са широко разпространени в училищата. Мнозинството от ЛГБТИ учениците съобщават, че са чували забележки за нечие изразяване на пола често в училище (64,1% за това, че някой не е „мъжествен“, а 36,2% - че не е „женствена“). Повече от половината (59,7%) от ЛГБТИ учениците съобщават, че са чували подобни забележки от учители и други училищни служители. Подобно на негативните коментари относно изразяването на пола, хората може да правят негативни коментари към транс хората, защото те може да представляват предизвикателство пред „традиционните“ идеи за пола. Близко половината (47,7%) от ЛГБТИ учениците в нашето проучване съобщават, че чуват такива коментари често.

По-голямата част от тях (70,6%) съобщават, че са били тормозени словесно в определен момент от миналата година въз основа на някоя от тези лични характеристики. ЛГБТИ учениците най-често съобщават, че изпитват словесен тормоз в училище поради сексуалната си ориентация или това как изразяват пола си:

- Повече от половината ЛГБТИ ученици (60,2%) са били тормозени словесно поради сексуалната си ориентация; почти една пета (19,3%) са преживявали такъв тормоз често; и
- Половината от ЛГБТИ учениците (51%) също са били словесно тормозени в училище поради своето изразяване на пола; повече от една десета (14,9%) съобщават, че са били тормозени по тази причина често.
- Въпреки че не е толкова често, много ЛГБТИ ученици са били тормозени в училище заради пола си: 36,3% са били тормозени словесно през последната година поради тази причина.

Що се отнася до физическия тормоз, една трета (34,2%) от ЛГБТИ учениците са били тормозени физически (например блъскани или бутани) в някакъв момент в училище през

изминалата година въз основа на своя лична характеристика. Техните преживявания с физически тормоз следват модел, подобен на вербалния тормоз – учениците най-често съобщават, че са били тормозени физически в училище поради сексуалната си ориентация или изразяване на пола:

- 26,4% от ЛГБТИ учениците са били тормозени физически в училище поради сексуалната си ориентация, а 6,5% съобщават, че този тормоз се е случвал често;
- 23,1% са били тормозени физически в училище заради изразяването на пола си, като 6,8% са преживявали тормоз често;
- 16,1% от анкетираните са били тормозени физически в училище заради своя пол, като 17,8% са преживявали тормоз често.

ЛГБТИ учениците е по-малко вероятно да докладват, че са преживели физическо нападение (например удар, ритник или нараняване с оръжие) в училище, отколкото словесен или физически тормоз, но въпреки това 19,1% от учениците в нашето проучване са били нападнати в училище през последната година заради своята сексуална ориентация, изразяване на пола или пол:

- 15,2% от ЛГБТИ учениците са били нападнати в училище поради сексуалната си ориентация;
- 14% са били нападнати в училище заради начина, по който изразяват своя пол; и
- 10,1% са били нападнати в училище заради пола си.

Докладване на инциденти

По-малко от половината от тези ученици докладват инциденти на училищни служители (46%), а по-малко от една десета посочват, че редовно съобщават за случаи на тормоз или нападение (16,8%) на училищния персонал („Винаги“ или „В повечето случаи“).

По-малко от половината от учениците (45%) споделят, че са казали на член на семейството си.

ЛГБТИ ученици, които се чувстват изолирани в училище и не могат да споделят с никого от персонала, често не споделят и у дома. Това ги оставя без никаква защита, уязвими за тежки психологически състояния и рисково поведение.

Други форми на тормоз: над 34% от ЛГБТИ учениците съобщават, че са преживели кибертормоз през последната година, а 47,6% са съобщили за сексуален тормоз (един на всеки десет са го преживявали редовно).

Важен извод от националното проучване за климата в училищата е цялостната липса на доверие към училищния персонал. Учениците или мислят, че никой не би направил каквото и да е, или смятат, че дори нещо да бъде направено, то би било неефективно. Общо 54,9% не намират, че училищните служители са ефективни в реакцията си при подаване на сигнал (36,2% „въобще не са ефективни“ и 38,7% „донякъде неефективни“).

Училищна политика срещу тормоза

По-голямата част от ЛГБТИ учениците (68,2%) нямат политика в своето училище или не знаят за такава, а само 3,3% заявяват, че в училището им има политика, споменаваща сексуална ориентация или изразяване на пола.

Положителната страна е, че мнозинството от учениците (77,5%) могат да посочат поне един служител на училището, за когото смятат, че подкрепя ЛГБТИ учениците в тяхното училище.

Ресурси в училищата, например подкрепящ училищен персонал, по-добре обучени психолози и съветници и политики за докладване на тормоз, насилие и нападения, са помогнали в конкретни случаи да се създаде по-положителна училищна среда за ЛГБТИ учениците.

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържанието се тук информация.

2.3 Национална правна рамка за престъпления от омраза, реч на омразата, дискриминация и тормоз.

Въпреки че България признава някои престъпления от омраза в своето право, списъкът на мотивите, които представляват утежняващи обстоятелства, не включва сексуална ориентация, полова идентичност или изразяване на пола. Ако бъдат докладвани, престъпленията от омраза, насочени към ЛГБТ хора, се третират като хулиганство. Правата на ЛГБТ жертвите не са гарантирани: транспонирането на Директивата за жертвите не показва чувствителност към нуждите от подкрепа и защита на тази група.⁷

Наказателният кодекс (Наказателен кодекс на Република България, 1968 г., изм. 2017 г.) забранява престъпленията от омраза в Глава III: Престъпления срещу правата на гражданите. При липсата на определение за „престъпление от омраза“ терминът, който се използва, е „престъпления срещу правата на гражданите“. Няма общо увеличаване на наказанията за престъпления от омраза. Законът криминализира някои деяния, мотивирани от омраза или насаждащи омраза към хора въз основа на раса, националност, етническа принадлежност, религиозни вярвания или политически убеждения. Чл. 162 налага законови санкции за проповядване или подбуждане на дискриминация, насилие и омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност чрез слово, печат или други средства за масова информация. Чл. 162, ал. 2 санкционира всички действия на насилие или увреждане на имуществото на някого въз основа на раса, националност, етническа принадлежност, религия или политическо убеждение. Чл. 163 криминализира участието в тълпи, които нападат други групи от населението въз основа на тяхната расова, национална или етническа принадлежност, докато членове 164 до 166 криминализират действия срещу религиозни свободи и действия, които разпалват омраза въз основа на религия.

Наказателният кодекс не съдържа материалноправни разпоредби, описващи дадено деяние като престъпление от омраза и/или реч на омразата въз основа на сексуална ориентация, полова идентичност, изразяване на пола или сексуални характеристики. Няма и разпоредби, характеризиращи това предубеждение като утежняващо обстоятелство. Известно ниво на защита срещу обиди, основани на сексуална ориентация, може да бъде получено чрез

---

⁷ Филипова, Г. Писанкънева, М. (2018 г.). Невидимите престъпления - анти-ЛГБТ престъпления в България. В P. Godzisz, ed., *Running through hurdles*. 1st ed., стр.69-89. Достъпно на: <http://www.lgbthatecrime.eu/resources/cf-research-book>

административното или гражданското право по Закона за защита от дискриминация (Закон за защита от дискриминация [България], в сила от януари 2004 г.), но той не осигурява защита въз основа на полова идентичност и / или „изразяване на пола“.

Реч на омразата

Речта на омразата се появява конкретно в законодателните текстове на Наказателния кодекс, където е описана като престъпление, и в регулаторните документи на медиите, например Етичния кодекс на българските журналисти. Според Наказателния кодекс речта на омразата е форма на престъпление от омраза, тъй като такава реч може да подбуди към по-тежки престъпления от омраза и към насилие. Следователно докладването на случаи на реч на омразата пред съответните органи (Министерство на вътрешните работи, прокуратурата) е от решаващо значение за подвеждането под отговорност на извършителите на такива престъпления, което е най-важният елемент за противодействие на речта на омразата както онлайн, така и офлайн. Чл. 162, ал. 1 от Наказателния кодекс криминализира проповядването или подбуждането към дискриминация, омраза или насилие, основани на раса, народност или етническа принадлежност, чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин. Наказанието е лишаване от свобода от една до четири години и глоба от пет хиляди до десет хиляди лева. Чл. 162, ал. 2 криминализира употребата на насилие срещу друго лице или увреждане на имота му поради неговата раса, народност, етническа принадлежност, религия или политически убеждения. Виновните за престъплението са застрашени от лишаване от свобода от една до четири години и глоба от пет до десет хиляди лева.⁸

2.4 Национални централни политики (ако има такива) в страната на партньора за предотвратяване / борба с анти-ЛГБТ престъпления от омраза, реч на омразата, дискриминация и тормоз.

---

⁸ Деница Лозанова, Севдалина Войнова, Снежина Гъбова, Светлана Ломева (2017 г.). *Mapping out the National Context of Online Hate Speech in Bulgaria, Sofia*. Достъпно на: https://www.positivemessengers.net/images/library/pdfs/OHS-report_Bulgaria-eng_form.pdf

Част II от Закона за защита от дискриминация (01/2004)⁹ е специално посветена на предотвратяването на дискриминация в сферата на образованието:

Чл. 29, ал. 2: Ръководителят на обучаваща институция предприема ефективни мерки за предотвратяване на всички форми на дискриминация на учебното място от страна на лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от учащ се.

Чл. 30: Ръководителят на обучаваща институция поставя на достъпно място текста на закона, както и всички разпоредби от вътрешните правила, отнасящи се до защитата от дискриминация.

Чл. 31: Ръководителят на обучаваща институция, получил оплакване от учащ се, който се смята за подложен на тормоз от лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от друг учащ се, е длъжен незабавно да извърши проверка и да предприеме мерки за прекратяване на тормоза, както и за налагане на дисциплинарна отговорност.

През 2015 г. Билитис изследва как горните членове на Закона за защита от дискриминация (01/2004) са транспонирани във вътрешните правилници на средните училища в София¹⁰. На първо място, нашето изследване има за цел да намери препратки към закона във вътрешните политики на училищата и позоваване на всички характеристики, посочени в закона: (чл. 4, ал. 1): „пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна“. Според промяна в ЗЗД (Държавен вестник от 7 април 2015 г.) категорията „пол“ също се отнася до случаи на промяна на пола.

Такива препратки са открити в много малко вътрешни политики на училища. Само 2 от 72 средни училища, които са публикували онлайн вътрешни правилници (от училища,

---

⁹ Закон за защита от дискриминация, <https://www.legislationline.org/topics/country/39/topic/84>

¹⁰ Ресурсен център Билитис. (2015 г.). *Училища за всички? Положението на лесбийки, гей, бисексуални, трансджендър и интерсекс ученици и учители в българските училища*. Достъпно на: <https://bilitis.org/about/publications/>

намиращи се в София, България) изрично посочват сексуалната ориентация като защитено основание. Едно от тези училища е 137-мо СОУ „Ангел Кънчев“:

„Служителите от педагогическия и непедagogическия персонал са длъжни да следват всички политики, посочени в Раздел 2 от Закона за защита от дискриминация (Защита при упражняване на правото на образование и обучение) и това задължение е включено в длъжностните им характеристики.“

Много важен документ за училищата, който регламентира предоставянето на подкрепа в случаи на тормоз, е **Единният механизъм за противодействие на училищния тормоз** и приложенията към него. Заповед на министъра на образованието (РД-09-611/18.05.2012) задължава всяко училище да приеме такъв механизъм и да изготви план за неговото прилагане. Механизмът за противодействие на училищния тормоз е разработен от междусекторна работна група, създадена от Министерството на образованието през 2012 г. Тази група включва експерти от: Министерството на труда и социалната политика, Агенцията за закрила на детето, Агенцията за социално подпомагане, Министерството на вътрешните работи, Централната комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, както и неправителствени организации като Национална мрежа за децата, Фондация „Стъпка за невидимите деца на България“, Фондация „Асоциация Анимус“, Съюз на психолозите в България и УНИЦЕФ. Механизмът включва дефиниране на тормоза като „съзнателни негативни постъпки, които са дълготрайни, насочени към един и същ ученик от страна на един ученик или група“. Видовете тормоз са обяснени подробно, включително физически, вербален, психичен и социален (изолация, игнориране и т.н.). Освен това в документа са изброени знаци за разпознаване на физически и психичен тормоз. В него също така се коментира виртуалният (кибер) тормоз и се описват ролите на всички страни в ситуации на тормоз.

Единният механизъм за противодействие на училищния тормоз изисква всяко училище да разработи и приеме превантивни мерки срещу тормоза и мерки за противодействие по ефективен начин на съществуващи случаи на тормоз. Подчертава се, че противодействието срещу тормоза изисква цялостен подход, постоянни и координирани усилия за предотвратяване на тормоза, както и създаване на по-безопасна училищна среда. Също така се препоръчва създаването на Координационен съвет за противодействие на тормоза във всяко училище. Описани са възможните видове действия в класната стая. Механизмът призовава за създаването на пространство, в което учениците могат да обсъждат открито

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържанието се тук информация.

тормоза и да формират нагласи за емпатия, толерантност и уважение към различията, както и умения за разрешаване на конфликти, които предотвратяват тормоза. В механизма също така са изброени възможните дейности на училищно ниво, например: създаване на защитна мрежа и определяне на отговорностите на всеки служител във връзка с евентуални интервенции при случаи на тормоз. Описани са и връзките между училището и другите институции, отговорни за превенцията и справянето с насилието и тормоза. На последно място, но не и по важност, в механизма се препоръчва включването на родителите в интегрираната система за противодействие на училищния тормоз.

Прегледът на Единния механизъм за противодействие на училищния тормоз показва един важен пропуск: не се споменават уязвимите групи, които са обичайни жертви на тормоз въз основа на различия като тези, включени в Закона за защита от дискриминация. Липсата на такова съдържание допринася за ниските нива на осведоменост за тормоза срещу малцинствени групи (т.е. тормоз на базата на идентичност). ЛГБТИ учениците са такава група и са сред най-невидимите. Резултатът е, че някои форми на тормоз срещу ЛГБТИ ученици са напълно „нормализирани“ и пренебрегвани в училище.

В училищните планове за противодействие на училищния тормоз (основаващи се на съществуващите механизми) също липсва и изброяване на основанията, които са защитени от Закона за защита от дискриминация (01/2004). Тези основания трябва да бъдат поставени на фокус, когато се формират адекватни мерки за предотвратяване и справяне с тормоза.

Основания, на които дискриминацията е забранена в училищните вътрешни политики

Най-често споменаваните основания в училищните вътрешни политики, на които е забранена дискриминацията, са следните: раса, етнически произход, религия, пол, националност, език, увреждане, социален статус.

Изключването на сексуалната ориентация, половата идентичност и изразяването на пола като защитени основания във вътрешните политики на повечето училища говори за липсата на осведоменост за проявите на хомофобия, бифобия и трансфобия, които според проучването на FRA за ЛГБТ (2013 г.) са много широко разпространени в образователните институции. Споменаването на „пол“ в политиките не защитава изразяването на пола, както и транс или интерсекс идентичностите.

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържанието се тук информация.

Първата стъпка към развитието на приобщаваща училищна среда за ЛГБТИ учениците и служителите е признаването на мащаба на проблема. Документното изследване, проведено от Билитис, показва, че дискриминацията и тормозът на основата на сексуална ориентация и полова идентичност не се разпознават във вътрешните политики на училищата и кодексите за поведение. Политиките на училищата трябва да определят отговорността на координационните органи за предотвратяване и справяне с тормоза в училище чрез предоставяне на подкрепа на ЛГБТИ учениците и другите уязвими групи.

И на последно място, но не по важност, вътрешните политики на училищата не предлагат никакъв алтернативен метод за подаване на сигнал за дискриминация, насилие и тормоз освен докладването лице в лице. Добрите практики в много страни от ЕС включват предоставянето на алтернативен, анонимен начин за докладване на насилие и тормоз в училище. Това може да включва поставяне на специална пощенска кутия за оплаквания или създаване на специален имейл акаунт, който да се проверява от конкретно лице, на което учениците имат доверие.

2.5 Добри практики (ако има такива) от други проекти, реализирани в страната и / или от организации за предотвратяване / борба с насилието в училищната среда, основано на сексуална ориентация и полова идентичност.

Добрите практики за предоставяне на научно обоснована информация и формиране на положително отношение към хомосексуални, бисексуални, транс и интерсекс идентичности в училище са от частен характер. Те обикновено идват от външен източник, а не от образователната система, например: проект, реализиран от неправителствена организация с международно финансиране. Ефектът им е кратък и зависи от продължителността на външния проект. През 2011-2012 г. Билитис за първи път въведе интерактивна образователна методология във връзка със сексуалната ориентация и полова идентичност в две столични училища като част от финансираната от ЕС проект "It Takes All Kinds". Тя се отнася до дискусии и формиране на положително отношение към малцинствата, дискриминирани въз основа на пол, полова идентичност, сексуална ориентация, раса, етническа принадлежност и други характеристики¹¹.

---

¹¹ Ресурсен център Билитис (2015 г.). *Училища за всички? Положението на лесбийки, гей, бисексуални,*

Единственото училище, което в момента има GSA клуб (Алианс на половете и сексуалността), е Американският колеж в София (частна гимназия). Някои от добрите практики, съществували в предишните години, като например организирането на „живи библиотеки“ в училищата, в които ЛГБТИ активисти открито говорят за своите лични житейски истории пред ученици, бяха забранени през последната година заради истерията, създадена от привържениците на анти-„джендър“ идеологията.

Макар че разговорите за ЛГБТИ идентичностите в училище се превърнаха в много чувствителна тема, която поражда противоречия, държавните училища все още признават необходимостта да говорят открито за тормоза и да се справят с това явление по холистичен начин. Добра практика за повишаване на чувствителността към широкоразпространените форми на тормоз в училищата е провеждането на

„Седмица на справяне с тормоза в училище“¹². Тази инициатива става популярна през 2012 г., когато е приет националният механизъм за предотвратяване на тормоза. Тя може да се използва за въвеждане на дейности, които се фокусират върху увеличаване на приемането на многообразието като начин за предотвратяване на тормоза в училище.

трансджендър и интерсекс ученици и учители в българските училища. Достъпно на:
<https://bilitis.org/about/publications/>

¹² <http://uchilishtnonasilie.blog.bg/drugi/2012/11/18/sedmica-na-spraviane-s-tormoza-v-uchilishte-19-23-11-2012.1021452>

Funded by the rights, Equality
and Citizenship (REC) Programme
of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържанието се тук информация.

2.6 Информация за контакт (и кратко описание на доставчиците на услуги) на ЛГБТ и други правозащитни организации / органи / институции в страната, предоставящи подкрепа на ЛГБТ младежи.

ЛГБТИ организации			
Организация	Услуги	Контакти	Уебсайт
Младежката ЛГБТ организация „Действие“	Правни консултации, съдебни дела	<p><i>E-mail</i> info@deystvie.org</p> <p><i>Facebook</i> <i>@lgbtdeystvie</i></p> <p><i>Мобилен телефон</i> <i>00359 884 851 222</i></p>	https://deystvie.org/
Фондация ГЛАС, България	Онлайн докладване на анти-ЛГБТ престъпления	<p><i>E-mail</i> simeon@glasfoundation.bg</p> <p><i>Facebook</i> @glasfoundation</p> <p><i>Мобилен телефон</i> <i>00359 882 886 410</i></p>	http://glasfoundation.bg/

<p>Фондация „Ресурсен център Билитис“</p>	<p>Психологическа и социална подкрепа, придружаване, специализирана помощ за транс и интерсекс хора</p>	<p>E-mail bilitis@bilitis.org</p> <p>Facebook @bilitisfoundation</p> <p>Мобилен телефон +359 888 243 666</p>	<p>https://bilitis.org</p>
<p>Фондация „Сингъл степ“</p>	<p>Психологическа и правна помощ</p>	<p>E-mail nikoleta@singlestep.bg</p> <p>Facebook @singlestepbg</p> <p>Телефонна линия за помощ 0800 900 18</p>	<p>https://singlestep.bg/</p>

Организации за правата на човека			
Фондация “Български адвокати за правата на човека”	Правни консултации, съдебни дела	<p>Работно време за консултации:</p> <p>Вторник 10:00 – 12:00 ч.</p> <p>Четвъртък 14:00 – 16:00 ч.</p> <p>Телефон: +359 2 980 39 67</p> <p>Мобилен телефон: +359 885 787 209</p>	http://blhr.org/
Български Хелзинкски комитет	Правни консултации, съдебни дела	<p>E-mail bhc@bghelsinki.org</p> <p>Facebook @BulgarianHelsinkiCommittee</p> <p>Телефон +359 2 943 4876, +359 2 944 0670, +359 2 943 4405</p>	http://www.bghelsinki.org/bg/

Организации, предоставящи подкрепа на жертви на насилие, основано на пола			
Фондация „Асоциация Анимус“ - София	Психологическа подкрепа; кризисен център за жени и деца жертви на насилие; гореща линия за жертви на насилие; правни консултации	<p>E-mail animus@animusassociation.org</p> <p>Facebook @AnimusAssociation</p> <p>Телефон +359 2 983 5205; 9835305; 9835405</p>	http://animusassociation.org/
Асоциация „Деметра“ - Бургас	Подкрепа за жертви на насилие; психологически и социални консултации; подкрепа за жертви на сексуално насилие	<p>E-mail office@demetra.bg</p> <p>Телефон +359 56 82 52 05</p>	http://demetra-bg.org/
Фондация „П.У.Л.С.“ - Перник	Психологически и правни консултации за жертви на насилие; кризисен център	<p>E-mail pulse.women@gmail.com</p> <p>Телефон +359 76 60 10 10</p> <p>Гореща линия +359 76 60 10 10 +359 76 60 33 60</p>	http://pulsfoundation.org/

<p>Асоциация „Имаго“, София</p>	<p>Психологически и правни консултации</p>	<p>E-mail beznasilie@gmail.com</p> <p>Facebook @AssociationImago</p> <p>Телефон +359 884 944 411</p>	<p>http://nasilie.eu/</p>
<p>Фондация „Джендър алтернативи“, Пловдив</p>	<p>Правна и психосоциална помощ</p>	<p>E-mail office@genderalternatives.org</p> <p>Facebook @Gender.Alternatives.Foundation</p> <p>Телефон +359 32 26 07 08 +359 879 26 01 01</p>	<p>http://genderalternatives.org/bg/</p>
<p>Сдружение „Самаряни“, Стара Загора</p>	<p>Психологическа и правна помощ; защитени жилища</p>	<p>E-mail sapi@sapibg.org</p> <p>Facebook @samaritans.bg</p> <p>Телефон +359 42 621 083</p> <p>Гореща линия за жени и деца жертви на насилие 042641111</p>	<p>https://www.samaritans.bg/</p>
<p>Фондация „SOS-семейства в риск“</p>	<p>Психологическа и правна помощ; защитени жилища</p>	<p>E-mail sos@mail.bg; sos@ssi.bg</p> <p>Телефон +359 52 609 677</p>	<p>http://sos-varna.org/</p>

3. Фокус групи

3.1 Кратко представяне на изследването на терен (фокус групи), целеви групи.

Изследването на терен включва 6 фокус групи: 2 с учители и училищни професионалисти (общо 33 участници), 2 с родители (общо 18 участници), и 2 с ученици (общо 18 участници) от двата най-големи града в България (София и Пловдив). Фокус групите с училищни професионалисти и родители са организирани и фасилитирани от Георги Шошев, вицепрезидент на Синдикат „Образование“ към КТ „Подкрепа“, специално ангажиран за тази задача от Билитис. Неговото участие помогна да достигнем до учители, училищни администратори и родители на ученици от различни училища в София и Пловдив и да се осигури многообразие във фокус групите. Фокус групите за ученици са организирани и фасилитирани от Боряна Атанасова от Билитис. Една от фокус групите е специално съставена от ученици, които се самоопределят като ЛГБТИ. Другата фокус група е съставена от ученици, които не се самоопределят като ЛГБТИ. Всяка фокус група продължава около 2 часа и има една и съща структура и набор от въпроси.

3.2 Основни познания (за терминологията и правната рамка).

3.2.1 Основни познания на учителите за терминологията и правната рамка.

Като цяло учителите не познават добре терминологията около тормоза, престъпленията от омраза, речта на омразата и дискриминацията.

Фокус групата на учителите в София започва с дефинирането на термина „тормоз в училище“ от участниците и след това поставя въпроса каква може да е причината за това. Много от участниците активно дават примери за тормоз в училище, без да дадат точно определение. Един учител (мъж, 50 години) дава пример за тормоз в училище, като заявява, че е станал свидетел на „агресия и насилие срещу момче“. Мнението, което е преобладаващо сред учителите от тази фокус група, е че тормозът в училище се дължи на възпитанието в семейството и семейната среда, както и на семейните модели. Това, което прави силно впечатление, е изявлението на една учителка (жена, 57 години): „Тормоз е твърде силна дума. Изолираните случаи не са масово явление“. Това твърдение демонстрира

пренебрегване и омаловажаване на случаите на насилие в училище, на които учителите стават преки или косвени свидетели.

Подобно на учителите от София, тези от Пловдив също не дават точно определение на тормоза в училище. Някои от тях обясняват, че тормозът е резултат от липсата на възпитание у дома и че много родители не знаят как да отглеждат децата си и им дават лош пример. Други споделят, че тормозът е резултат от нетолерантност. Един учител казва, че някои родители нямат никакви финансови затруднения и разглеждат децата си. Много от учителите заявяват, че тормозът в училище е резултат от проблеми у дома.

Заслужава си да се отбележи, че съществува широко схващане, че българското училище не може да бъде определено като място на тормоз, защото това се случва и във всяка друга институция. По отношение на понятията „престъпление от омраза“, „реч на омразата“ и „дискриминация“ повечето участници твърдят, че са ги чували, но в същото време имат трудности да дефинират точно всяко от тях. Като цяло учителите споделят мнението, че превенцията на насилието в училище трябва да е насочена към цялата училищна общност - учители, психолози и възпитатели, директори, ученици и други служители.

3.2.2 Основни познания на родителите за терминологията и правната рамка.

Като цяло родителите успяват да дадат примери за тормоз в училище, но не познават добре терминологията около тормоза, престъпленията от омраза, речта на омразата и дискриминацията.

Участниците във фокус групата на родителите в София активно дават примери за тормоз в училище, без да дават точно определение. Един родител дава пример за тормоз в училище, като заявява, че е чувал за много случаи, в които деца и ученици са били тормозени, но всъщност нищо не се е случило. Мнението, което е разпространено сред родителите, е че тормозът в училище се дължи на семейната среда, както и на средата в училище. По отношение на понятията „престъпление от омраза“, „реч на омразата“ и „дискриминация“ повечето родители твърдят, че са ги чували, но в същото време имат трудности да дефинират точно всяко от тях. Като цяло родителите имат същото мнение като учителите: превенцията на насилието в училище трябва да е насочена към цялата училищна общност - учители, психолози и възпитатели, директори, ученици и други служители.

Участниците във фокус групата на родителите от Пловдив се съгласяват, че израстването в агресивна среда и гледането на много филми с интензивно агресивно съдържание създават високо ниво на приемане на подобно поведение сред младежите. Те добавят, че някои родители не се интересуват, че децата им имат достъп до съдържание за възрастни, и че не разговарят с децата си. Един родител (мъж, 40 години) заявява, че „едно дете е тормозено, когато иска да привлече вниманието на някого“, че липсата на внимание и грижи е причината за агресивните ученици. Повечето родители казват, че са чували за случаи на тормоз, в които липсва намеса от страна на училищните служители: „Ако не отида и не се ангажирам с проблема, някой ще направи ли нещо?“. Всички се съгласяват, че в училище има насилие и че в определен момент в процеса участват всички ученици - някои като насилници, а други като жертви.

Повечето родители от Пловдив не са запознати с националните политики за противодействие на тормоза в училище и казват, че „ако има такива, най-вероятно те не работят“. Участниците, които са членове на училищни съвети за родители/учители, са запознати с общата национална политика за предотвратяване и справяне с училищния тормоз. Те знаят, че тази политика изисква училището да се занимава с всеки случай, като включва всички заинтересовани страни, родители, учители и външни доставчици на услуги (когато е необходимо) и да се работи както с жертвите, така и с извършителите. На въпроса колко ефективна е тази политика, мнозинството от участниците отговарят, че училищата полагат усилия да разрешават такива случаи, доколкото това е възможно.

3.2.3 Основни познания на учениците за терминологията и правната рамка.

Като цяло учениците, които вземат участие във фокус групите, показват много добро разбиране на определенията и успяват да дадат конкретни примери за различни видове тормоз. В сравнение с учителите и родителите, учениците са много по-добре запознати със съответната терминология.

Почти всички участващи не-ЛГБТИ ученици успяват да дадат определение за тормоз в училище и след това да обяснят причините за него, давайки примери. Ученичка (момиче, 17 години) казва: „Според мен тормоз в училище е, когато един човек ‘измъчва’ психологически и физически друг човек“. Друг ученик (момче, 16 години) споделя следното: „Тормоз е, когато някой те малтретира и по този начин понижава самочувствието ти“. Някои от учениците успяват да идентифицират тормоза и насилието, като ги разделят на психически и

физически, като добавят, че той е посегателство срещу правата и накърняване на личната неприкосновеност. Трета участничка (момиче, 19 години) казва, че тормозът се дължи на две неща - от една страна възпитание, а от друга - разбиране и доколко човек разбира нещо, и че понякога хората не искат да бъдат поставяни на мястото на другия. Някои казват, че тормозът се дължи на ниската самооценка, която имат някои ученици, или на средата, в която ученикът израства. На въпроса колко тежки и колко чести са случаите на тормоз в училище, всички ученици без колебание отговарят, че са много тежки и се срещат ежедневно в българските училища. Участничка (момиче, 17 години) споделя следното: „вместо ти да се сринеш, смазваш психиката на някой друг“.

ЛГБТИ учениците дават множество определения за тормоз в училище чрез реални примери от собствения си опит. Ученик (момче, 18 години): „Според мен тормозът в училище е всякакъв вид действия, които по някакъв начин засягат достойнството на човек, и най-често това се случва, защото този човек не се вписва в общата картина. Не говорим само за сексуална ориентация, но и за държание и т.н.“. Ученик (момче, 17 години): „Друга причина за тормоза е, ако човек има проблеми, подобни на твоите, и си го изкарва на теб. Това ми се е случвало. Едно момиче ме тормозеше преди години, защото харесвам хора от същия пол. Сега сме близки и тя всъщност си има приятелка“. Тормозът в училище е обичайно явление сред учениците. То често се дължи на различни причини и води до различни действия. Понякога учениците имат трудности да разберат кои са и да приемат себе си и това напрежение често намира изражение навън и към други като тях.

Участниците в тази фокус група са наясно какво означава тормоз, защото самите те често са били тормозени. Те лесно успяват да дадат както определение, така и примери за тормоз в училище, което само по себе си показва, че ЛГБТИ учениците са една от най-уязвимите групи в училище.

Повечето от участващите ученици не са добре запознати с националните планове за действие за борба с училищния тормоз, но някои от тях споделят за инициативи, в които са участвали, като Деня на розовата фланелка - събитие, посветено на борбата с тормоза в училище. Едно момче споделя случай от това събитие, в което учител се е конфронтирал с учениците заради носенето на розови фланелки и ги е питал директно „И какво? Сега и вие ли сте педали?“. Това е пример за словесен тормоз и дискриминация по време на събитие, посветено на справянето с тези проблеми.

3.3 Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда.

3.3.1 Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда според учителите.

По темата за положението на учениците от малцинства в образователната среда, всички участващи учители и директори на училища силно вярват, че училищата са достатъчно безопасни за деца и младежи от различни малцинствени групи и че има равно третиране на малцинствата в училище. Преобладаващото мнение е, че някои малцинства (визирайки ромите) се ползват дори с по-големи привилегии от мнозинството не само в училище, но и навсякъде. Една учителка (жена, 44 години) споделя, че „в училище обръщат голямо внимание на ромите, защото ромите си знаят правата“.

Въпреки че всички единодушно се съгласяват, че хората от различни малцинствени групи получават равно третиране в училище, начините, по които участниците изразяват това мнение, показват, че самите те изпитват трудности и дискомфорт по отношение на хора от други малцинства. Някои от участниците правят изявления, които показват, че не са подготвени в достатъчна степен да обсъждат проблеми на малцинствата по непредубеден начин. Една учителка (жена, 50 години) споделя следното, „има много по-топло отношение към арабите и сирийците, отколкото към българите“. Друга учителка (жена, 44 години) казва: „има нужда хората от малцинствата да намерят начин да бъдат по-интегрирани“. В същото време учителите споделят своето наблюдение, че учениците не се страхуват от ученици от други малцинства, а децата и младежите са толерантни към тези, които са различни. Участниците също така вярват, че държавните / училищните власти правят достатъчно, за да защитят учениците, които най-често са жертва на тормоз в училище, но няма достатъчно защита за учителите. Учителка (на 60 години) заявява следното: „Държавата първо защитава детето и родителя, а ние като учители понякога сме пренебрегвани“, което показва страха ѝ, че учителите също могат да бъдат жертви на тормоз.

По отношение на теми, свързани с ученици от малцинствата в училище, пловдивските учители споделят същото мнение като тези от София, като заявяват, че учениците от малцинствата дори се толерират в сравнение с българите и че всичко се прави за тях. Един от учителите (мъж, 50 години) споделя следното: „те дори получават стипендии в максимален размер, към тях се отнасят като към богове“. Тук е споделено и популярното мнение, че малцинството в България са самите българи. В резултат на тези коментари може да се твърди, че много участници не са наясно какво всъщност представлява малцинство в дадена

държава и защо група хора или общност се характеризират като малцинство. Освен това повечето от тях не разбират трудностите, с които се сблъскват хората от различни малцинствени групи в България. Всички обаче вярват, че България е „модел за толерантност“.

На въпрос дали някой от участниците е чувал за така наречените „невидими малцинства“, включително хора с различна сексуална ориентация, никой от тях не е чувал за такава концепция. Почти всеки участник вярва, че няма ограничение за свободното изразяване на малцинствени характеристики в училище, дори напротив - някои хора даже „парадират“, като тези с различна сексуална ориентация. Много от тях смятат, че разбира се, не е подходящо ЛГБТИ хората да стават жертви на тормоз в училище, но вярват, че тормозът е провокиран от самите ЛГБТИ ученици, тъй като те се показват твърде много и парадират със сексуалната си ориентация. Учителите от тази фокус група не намират училищния климат за враждебен и изразяват увереност, че в случай на дискриминация или насилие всеки ученик може да потърси подкрепа от педагогически съветник или друг специалист в училище, който никога не би отказал да помогне. Темите за ЛГБТИ все още са далеч от мисленето на повечето от участниците. Тази тема силно дразни някои от участниците и няколко от тях демонстрират, че се чувстват неудобно да отговарят на подобни въпроси.

Всички учители и училищни служители, участващи във фокус групата, споделят мнението, че премахването на насилието в училище трябва да се извърши с помощта на специалисти и психолози и че добрата междуведомствена комуникация е от съществено значение за постигане на положителни резултати. В същото време участниците защитават имиджа на своите училища, като заявяват, че реакцията на училището винаги е адекватна, когато се случи инцидент с насилие между ученици.

3.3.2 Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда според родителите.

По темата за положението на учениците от малцинства в образователната среда всички родители силно вярват, че училищата са безопасни за деца и младежи от различни малцинствени групи и че има равно третиране на малцинствата в училище. Въпреки че всички единодушно се съгласяват, че хората от различни малцинствени групи получават равно третиране в училище, начините, по които те изразяват това мнение, показват, че самите те изпитват трудности и дискомфорт по отношение на хора от други малцинства. Един родител дори споделя следното: „сега са много по-приети, въпреки че понякога убиват

хора (визирайки роми / мигранти), имаше такъв случай преди години“. Друг казва, че „самите те трябва да намерят начин да бъдат интегрирани, трябва да искат да научат езика и да бъдат сред нас (говорейки за роми и мигранти)“. Не са дадени конкретни примери за липса на интеграция на ЛГБТИ ученици в образователната среда. Родителите очевидно не са запознати с подобни случаи или се чувстват неудобно да споделят.

На въпроса относно положението на ЛГБТИ учениците, част от пловдивските родители отказват да отговорят директно, тъй като смятат, че тези теми изобщо не подлежат на обсъждане, а други казват, че напоследък се е говорило достатъчно за това. Много от тях заявяват, че биха се чувствали некомфортно, ако детето им учи заедно с гей ученици. Повечето родители не са наясно до каква степен има словесен и физически тормоз срещу гей ученици, но изразяват увереност, че училищата биха реагирали сравнително добре в случай на тормоз над гей ученици.

3.3.3 Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда според учениците.

На въпроса за положението на учениците от малцинства в образователната среда всички ученици категорично отговарят, че училищата като цяло не са безопасни, включително за ученици от малцинства. Някои участници казват, че това зависи от училището, но в повечето училища не е безопасно, тъй като много хора са предубедени към хора от малцинства и често ги избягват. Всички споделят мнението, че най-уязвими са учениците от ромски произход и тези с различна сексуална ориентация. Учениците в тази фокус група никога не са чували концепцията за „невидими малцинства“, но разбират за какво става въпрос и преценяват, че вероятно по-голямата част от тези хора се чувстват депресирани, страх ги е да изразят себе си и се чувстват като аутсайдери, защото се страхуват да покажат, че харесват някого от същия пол. Един ученик споделя следното (момче, 18 години): „Никой не спира хората да се изразяват в училище, но очевидно трябва да се притесняваш да изразяваш себе си, защото не знаеш дали ще бъдеш приет или отхвърлен. Със сигурност има връзка между тормоза в училище и разкриването на малцинствена черта“. Друга ученичка (момиче, 18 години) споделя, че ЛГБТИ учениците със сигурност са ограничени в изразяването си. „Може би ако забележат някого като себе си, те биха споделили на този човек, но пред голяма група хора не биха го направили“. Повечето ученици не могат да си представят бързо решение на проблема с тормоза в училище и смятат, че е невъзможно да се разчита на държавните / училищните власти, а че хората трябва да променят мисленето си и да станат по-информирани.

Всички участващи ученици се съгласяват с факта, че тормозът е широкоразпространен проблем, и са наясно със сериозните последици, които причинява. Ученичка (момиче, 19 години): „Може да има поне едно дете във всеки клас, което е тормозено. В моя клас имаше момче, което беше някак различно, и група от няколко души, които го тормозеха почти всеки ден. За съжаление бях една от тях. Те бяха готините в класа и като ученик искаш да си готин, иначе си изолиран. Сега съжалявам за това. Със сигурност това момче беше много засегнато от тормоза. Тормозът беше словесен и физически. Някои хора от тази група му оказваха натиск, за да му покажат, че е слаб“.

Що се отнася до организациите, предоставящи услуги за подпомагане на жертви и извършители, повечето ученици успяват да посочат само Агенцията за закрила на детето. По въпроси, свързани с ЛГБТИ младежите в училище, всички ученици споделят мнението, че хомофобски, бифобски или трансфобски коментари са отправяни основно от ученици към други ученици и това се случва всеки ден.

На въпрос дали служителите в училището реагират по подходящ начин, когато се случи нещо подобно, една ученичка от групата на не-ЛГБТИ учениците (момиче, 17 години) отговаря: „Не мисля, че има адекватна реакция, не мисля, че някой въобще реагира, когато някой обижда или малтретира друг, поне в моята среда“. Друг ученик (момче, 16 години) казва: „Често, под формата на шега, а не е насочено директно към съдене на другите по това как се държат, как вървят, как говорят, и казват „а, виж го, той е толкова гей“, но не го познават и се шегуват нарочно пред други хора“.

Някои ученици дават примери за физическо насилие от страна на учители, както и такива, в които учители правят хомофобски изявления. Те заявяват, че учителите допринасят за липсата на осведоменост по ЛГБТИ теми в обществото и че тяхната позиция като авторитет засилва омразата.

Участници от ЛГБТИ групата заявяват, че в училище може да се докаже само физически тормоз, тъй като камерите в училищата записват само видео, но не и аудио.

По отношение на националните политики за борба с тормоза в училище един ученик казва, че никога не е чувал за такива политики. Друг участник знае, че има телефон, на който може да се обадиш в случай на тормоз. Повечето участници вярват, че политиките са само на хартия и не се спазват.

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържанието се тук информация.

Друго важно твърдение е, че тормозът в училище се покрива, за да се избегне скандал. Един от участниците казва следното: „В повечето случаи училищата отричат, че изобщо има тормоз, защото ако тази информация се разчуе, имиджът на училището ще пострада сериозно. Директорите и служителите на училището нямат интерес да я разпространяват, така че тормозът често се прикрива“. Повечето от останалите участници също се съгласяват с това твърдение, смятайки, че тормозът всъщност е равен на стимулирането му.

3.4 Специфични за училище въпроси.

3.4.1 Специфични за училище въпроси към учителите.

Всички учители, участвали във фокус групите, се съгласяват, че тормозът в училище не се среща редовно и че често се преувеличава и преекспонира от учениците.

На въпроса „Колко сериозни са случаите на тормоз в училищата в България“, мнозинството от учителите от София изразяват мнение, че „се случва тук-там, но е преекспонирано“. Те смятат, че някои случаи са твърде преувеличени и че няма толкова инциденти, колкото се предполага. В същото време има коментари, които показват, че понякога училищният персонал може да бъде агресивен към деца, особено малки. Една от учителките (жена, 39 години) споделя следното: „Често съм свидетел на насилие над малки деца от страна на училищни служители, защото последните не са в състояние да контролират нервните си изблици“.

Всички учители от Пловдив вярват, че по проблема с насилието в училище се работи, но не е достатъчно, и в процеса трябва да се включат самите родители. Като решение една учителка (жена, 39 години) предлага да се направи нещо като „училище за родители“ с идеята да се поставят родителите на мястото на учителя за един ден, за да видят какво е да се преподава и да трябва да се грижиш за по-хармонична среда в същото време и че това не е лесно. Учителите от Пловдив изразяват своето разочарование от факта, че се чувстват притиснати да бъдат отговорни и за училищния климат. Според тях децата и учениците се нуждаят от повече примери, които са лични, а те трябва да се дават най-вече у дома. Една учителка (жена, 40 години) заявява: „Забелязвам децата, те приемат различните, но нещата започват от родителите“. Участниците в тази фокус група откриват, че родителите често изразяват у дома негативното си отношение към различни малцинства, което децата виждат и директно

прилагат в училище. По въпроса за наличието на национални политики, които да насърчават открито говорене в училище за различията въз основа на раса, етническа принадлежност, пол, сексуална ориентация и други характеристики, участниците заявяват, че има само механизъм за противодействие на тормоза, но не знаят до каква степен се прилага. Един от участниците споменава пример за добра практика в някои училища - организиране на Ден на розовата фланелка - международна инициатива, посветена на борбата с училищния тормоз.

3.4.2 Специфични за училище въпроси към родителите.

Всички родители, участвали във фокус групите, споделят общо разбиране, че тормозът е широко разпространен в училище, и като цяло са съгласни, че училищните политики не са ефективни при справяне с проблема с насилието в училище.

За разлика от учителите, родителите от София обаче изразяват мнение, че случаи на тормоз „възникват често, но понякога децата се страхуват да говорят за тях, когато се приберат у дома“. Те смятат, че има дори повече инциденти, отколкото те знаят, но училищата не искат да разпространяват информация за подобни ситуации, за да защитят името си. Това твърдение донякъде противоречи на изявлението, направено по-рано по отношение на политиките за предотвратяване на тормоз. Един родител дори заявява следното: „Лично съм чувал за насилие над деца от страна на училищния персонал“.

Важен пример за липсата на ефективност на сегашните училищни политики за предотвратяване и ликвидиране на тормоза е даден от родител, чиято дъщеря е станала жертва на такъв. Участникът споделя мнението, че понякога директорите на училищата и специалистите не правят достатъчно или още по-лошо - не знаят какво да правят или пренебрегват дадена ситуация, защото просто не искат да се занимават с нея. „Детето ми беше тормозено в училище от друг ученик в продължение на месеци и се опитах да инициирам разговор между мен и директора няколко пъти. Това дете физически и психически малтретираше моето, защото е с наднормено тегло. Беше ад. Дъщеря ми не искаше въобще да ходи на училище. Искях това дете да бъде изгонено или просто прехвърлено в друг клас, но това така и не се случи. Подадох няколко жалби. Никой не направи нищо по въпроса“.

Родител от Пловдив (жена, 37 години) заявява, че „понякога училищата прикриват случаи на насилие, защото ако подобна информация се разчуе, репутацията на училището е застрашена“. Според повечето родители страната дори не прави минимума, за да защити учениците в българските училища от явления като дискриминация, тормоз и насилие в училище, и учениците често остават сами с проблема. Много рядко те решават да се обърнат към родител или учител.

На въпроса дали ЛГБТИ темите са обсъждани в училище всички родители единодушно се съгласяват, че са категорично против тези теми да стават част от учебната програма. Те не искат децата им да се запознават с „джендър идеологии“, защото това може да доведе до това децата им да станат „джендъри“ - дума, често използвана в България като обида и начин за описване на ЛГБТИ хората. Силното въздействие на анти-джендър движението, което обхвана България през 2018 г., се усеща във всички дискусии с родители и учители по темата за ЛГБТИ идентичностите.

3.4.3 Специфични за училище въпроси към учениците.

Всички ученици споделят общото разбиране, че ако ЛГБТИ учител разкрие самоличността си в училище, това ще има много негативно влияние върху неговия авторитет. Всички ученици споделят мнението, че учебната програма в училище по никакъв начин не подготвя учениците да изграждат толерантност и приемане, и като цяло са съгласни, че училищните власти не знаят как да изградят доверие между себе си и учениците и нямат знания и капацитет да осигурят безопасна среда за ученици от малцинствата в училище.

Участниците в групата на не-ЛГБТИ учениците смятат, че другите ученици трябва да могат свободно да изразяват своите малцинствени характеристики, но за учителите това може да има своите негативи: „Ако един учител е гей, той е точно този тип човек, който би помогнал, но ако се разкрие, репутацията му ще се срине и ще бъде смазана. Но той би бил защитник. Ако аз бях на неговото място, не бих го направил“. Друга ученичка (момиче, 18 години) отговаря: „И да, и не. По-добре е учителят да не се крие и да не се притеснява, но има и опасност другите да започнат да му/й се подиграват и той/тя може напълно да замлъкне. За учителите - те може да загубят авторитета си пред други училищни служители и пред учениците“. По-голямата част от учениците нямат конкретна представа как може да се помогне на ученик, който е станал жертва на хомофобски тормоз в училище. Що се отнася до програми за борба с тормоза в училище, никой не вярва, че съществуват.

Учениците от тази група споделят мнението, че учебният план не предоставя достатъчно информация по темите за толерантността в училище, произтичаща от различни характеристики. Те споделят, че нито в свободните си часове, нито по психология или философия не говорят за толерантност или различни хора и че никой не споменава теми като училищния тормоз. Участничка (момиче, 17 години) казва, че учителите няма да седнат и да започнат разговор по такива теми и само ако се случи инцидент, тогава осъзнават, че трябва да направят нещо. „Те смятат, че всичко се подобрява, и чакат ситуацията да се влоши“.

Всички ученици вярват, че учебната програма по никакъв начин не подготвя учениците да изграждат толерантност и приемане. Ученик (момче, 18 години): „В 10 клас имахме учебник, в който сексуалната ориентация беше спомената само с две изречения и че е хетеросексуална и хомосексуална, но някои родители и ученици се вдигнаха против това и казаха, че не е нормално това съдържание да се преподава в училище, и този учебник вече не се публикува“. Небинарен ученик (17 години): „Миналата година по право и етика попитах дамата защо не обсъждаме теми за ЛГБТИ, а тя отговори, че не иска подобни неща да ѝ бъдат навирани в лицето и че ЛГБТИ хората могат да се живеят живота, но тя би предпочела да не ги вижда“. Някои ученици казват, че в България като цяло или никой не говори за толерантност, или говори за това в негативен контекст. Според тях самата дума „толерантност“ се е превърнала в мръсна дума, която сега предизвиква още повече агресия. Те казват, че би било по-ефективно хората да работят върху това как да бъдат по-толерантни, вместо само да говорят за това. Един ученик споделя: „Родителите на някои ученици се страхуват, че ако детето им е изложено на информация като ЛГБТИ теми, то може по магически начин да стане такъв човек“.

ЛГБТИ учениците заявяват, че на училищните психолози не може да се вярва напълно. „В нашето училище всички знаят, че не могат да отидат при училищния психолог, защото той не може да си държи устата затворена и понякога споделя неща и чувствителна информация за някого с други хора“. Те също така добавят, че в правилниците на някои училища отсъстват само основания за тормоз, базирани на сексуална ориентация и пола идентичност.

Учениците, които са част от „невидимите малцинства“ в училищата, заявяват, че такъв човек често живее в страх и постоянно напрежение и когато чуе ЛГБТИ-фобски изявления, се опитва да се защити, за да не бъде разкрит. Анти-ЛГБТИ коментарите се правят от всеки, постоянно, всеки ден, по всяко удобно време, както от учители, така и от ученици. Има

изолирани случаи, когато ръководството предприема действия срещу анти-ЛГБТИ коментари, но това се случва по-често, когато става въпрос за физически тормоз, а не за словесно насилие.

Според повечето ЛГБТИ ученици това, което може да се направи в такива случаи, е учителите и учениците да ходят на обмени, да пътуват до западни страни и да вземат примери, които биха могли да донесат и прилагат в България. Те смятат, че враждебната училищна среда демотивира и намалява постиженията, което ги кара да мразят институцията като цяло, а някои от тях се опитват да намерят каквото и да е извинение да не ходят на училище, защото не могат да понесат да бъдат в тази среда. Много ЛГБТИ ученици споделят, че растат с необходимостта винаги да „компенсират това, че са ЛГБТИ“ - като се стараят да правят всичко перфектно, като бъдат идеалният ученик, идеалното дете, което в един момент става прекалено натоващо и води до срыв.

ЛГБТИ учениците вярват, че средата изобщо не насърчава хората с различна сексуална ориентация да се изразяват свободно, и също така добавят, че ако учител се разкрие като ЛГБТИ човек, отношението към него веднага ще се промени и уважението ще бъде загубено. По отношение на програмите за борба с насилието в училище повечето ЛГБТИ ученици казват, че не знаят за такива програми или не вярват, че изобщо съществуват. Според тях това, което училищната общност може да направи, е да има повече събития и инициативи, организирани от ученическите съвети, които повишават осведомеността по въпроса, променят възприятията (намаляват търпимостта към тормоза) и не на последно място - изграждат приемане на многообразието в училище.

3.5 Нужди от обучение.

3.5.1 Нуждите от обучение на учителите.

Само няколко учители споделят, че са получили специфично обучение за превенция и борба с тормоза и че то е полезно, като един пример е, че те вече наричат ромите „роми“, а не „цигани“ (думата „циганин“ се използва по-скоро като обида). Повечето учители смятат, че такова обучение е необходимо за всички, които работят в училище. Само няколко от тях мислят, че такова обучение трябва да се предоставя само тогава, когато има сериозни случаи в конкретно училище. По-голямата част от учителите споделят мнението, че е много важно

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържанието се тук информация.

обучението да бъде практично и да включва стъпки за предотвратяване на насилието в училище.

Въз основа на наблюденията можем да препоръчаме в обучение за учители да бъдат включени следните теми:

- Специфична информация за ЛГБТИ идентичностите и малцинствата;
- Практически стъпки за предотвратяване и справяне със случаи на основано на идентичността насилие в училище;
- Въвеждане на критичен към нормата подход в образованието като инструмент за деконструкция на социалните норми, обясняване на стереотипите и подпомагане на промяната на възприятията;
- Институции / НПО, които могат да предоставят помощ (списък с контакти).

3.5.2 Нуждите от обучение на родителите.

Като цяло родителите вярват, че обучението за превенция на тормоза е необходимо за всички, които са свързани с училище. Те виждат решение на проблема в това учениците да имат някого, когото чувстват по-близък и му се доверяват и с когото могат да говорят, докато са в училище. На въпроса какво биха искали да научат в такова обучение, един от участниците заявява, че би искал да научи повече за различните малцинства и проблемите, с които се сблъскват ежедневно. Всички споделят мнението, че е много важно обучението да бъде практично и да включва стъпки за предотвратяване на насилието у дома и в училище. В края на срещата един от родителите казва: „ние като родители знаем, че когато един родител е активен, винаги се постига резултат“. Общото наблюдение на фокус групите с родителите показва, че повечето родители се опитват да се поставят на мястото на децата си. Някои от тях признават, че никога не са мислили за някои от въпросите, зададени по време на фокус групата, и че поради това цялата дискусия е била информативна.

Въз основа на наблюденията можем да препоръчаме темите, които да бъдат включени в обучение за родители, да са в голяма степен същите като темите за учители / училищен персонал:

- Специфична информация за ЛГБТИ идентичностите;
- Практически стъпки за предотвратяване и справяне със случаи на основано на идентичността насилие в училище;
- Институции / НПО, които могат да предоставят помощ (списък с контакти).

3.5.3 Нуждите от обучение на учениците.

Всички ученици заявяват, че темите за ЛГБТИ изобщо не се обсъждат в училище, и намират, че да се говори по такива теми е много важно за приемането на ЛГБТИ хората в училище. Те добавят, че би било добре да се отделят часове за изработване на проекти по такива теми или външни обучители от специализирани организации да запознаят учениците с теми като ЛГБТИ. Въз основа на констатациите във фокус групите с ученици препоръчваме следните теми за обученията на ученици:

Информация за националните политики за предотвратяване на тормоза в училище и специфични познания за начини за реагиране в случаи на тормоз, основани на ориентиран към правата на детето подход;

Практически стъпки за справяне с насилието, основано на идентичността;

Разпространяване на информация за контакт с държавни агенции / служби и НПО, които предоставят подкрепа на жертви на тормоз, особено анти-ЛГБТИ тормоз;

Подобряване на знанията относно престъпленията от омраза и речта на омразата и начините за докладване / противодействие.

Учениците могат също да бъдат обучавани с подходи за споделяне на опит за разпространение на информация за тормоза, а ЛГБТИ учениците могат да помогнат за справяне с темата отдолу нагоре в училищната среда.

Живите библиотеки са добър начин за запознаване на други ученици, които не са достатъчно информирани за проблемите на малцинствата, с реалния опит на ЛГБТИ ученици в училище.

Този подход може да се приложи, ако училището е отворено за събития, насърчаващи многообразието, и ако има силен ученически съвет, който да насърчава подобни събития.

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържащата се тук информация.

4. Онлайн проучване

4.1 Кратко представяне на проучването и неговите целеви групи.

Създадохме две отделни онлайн проучвания - едното беше насочено към ЛГБТИ ученици, както и към не-ЛГБТИ ученици на възраст между 16-19 години в училищата, а другото беше насочено към училищни професионалисти като учители, директори на училища, психолози, педагози от училища в цялата страна и към родители.

4.2 Демографски данни.

Ученици:

Респондентите в онлайн проучването за ученици са на възраст между 15 и 20 години. Повечето от събраните отговори идват от ученици на възраст от 17 до 19 години.

47 от 48 ученици, които са попълнили проучването, посочват, че учат в общинско / държавно училище, а само един ученик посочва, че учи в частно училище.

34 от учениците, които са попълнили проучването, отбелязват, че полът им е женски, а 14 от учениците отбелязват „мъжки“. Сред всички респонденти 32 се самоопределят като жени, 13 като мъже и 3 като небинарни.

Що се отнася до сексуалната ориентация, от общо 48 младежи 17 посочват, че са хетеросексуални, 15 бисексуални, 10 хомосексуални, 2 асексуални, 3 пансексуални и 1 човек отговаря с „не знам“.

Учители / родители:

Второто онлайн проучване е разпространено сред учители / училищни професионалисти и родители. То генерира отговори от хора на възраст между 20 и 60 години. Повечето отговори са от хора на 28, 34 и 50 години.

По-голямата част от анкетираните са учители (54 души от 103 респонденти), следвани от родители (39 души). Някои отговори идват от директори на училища (4 души) и служители в училищната администрация (6 души).

Повечето от анкетираните посочват, че техният биологичен пол е женски - 73 от 103 респонденти. Тези, които посочват, че техният пол е мъжки, са 30. По отношение на социалния пол, 74 души от анкетираните се идентифицират като жени, 28 се идентифицират като мъже, а 1 респондент се идентифицира като интерсекс.

Във връзка със сексуалната ориентация. 63 души от анкетираните се самоопределят като хетеросексуални, 19 като хомосексуални и 16 като бисексуални. Един човек се самоопределя като пансексуален. Има и 3 души, които са избрали да не отговорят на този въпрос, и 1 човек, който е отбелязал „друга категория“.

4.3 Дискриминация и тормоз.

22 от 48 ученици казват, че обиди в училище се случват сравнително често или много често. Много малко са тези, които казват, че обидни коментари се правят „рядко“ (3 души) или „никога“ (1 човек). Повечето ученици казват също, че конкретни негативни коментари като „джендър“ (преобладаващо в България) и „педал“ се правят най-вече от ученици (27 ученици), а понякога и от учители (14 ученици).

В повечето случаи, когато са отправени подобни коментари (словесен тормоз), учителите и училищният персонал или не се намесват (11 души), или са се намесват рядко (17 души). На въпроса дали намесата и реакцията на училищните власти са адекватни, половината от учениците (24 души) категорично заявяват, че не е така, докато някои от тях (19 души) не са сигурни.

Училищните професионалисти и родителите, които участват в проучването, споделят много различни мнения, когато става въпрос за това колко често се правят негативни коментари. Около една трета от анкетираните казват, че подобни коментари се правят много често (28 респонденти от 103), а 38 респонденти отговарят, че такива коментари се правят понякога, което само по себе си показва, че съдържащите омраза и обиди коментари не остават незабелязани от професионалистите. По отношение на конкретни обиди като „педал“ и

„джендър“, по-голямата част от анкетираните (64 души) твърдят, че те се използват предимно от ученици.

На въпроса кой е участвал в какъвто и да е вид словесен тормоз (като негативни коментари), 16 от 48 ученици отговарят, че това никога не се е случвало или се е случвало рядко (17 ученици). Само 2 души отговарят, че учител или педагог винаги се намесва в случаи на словесен тормоз. Половината от анкетираните ученици също казват, че реакцията не е адекватна.

При учителите и родителите отговорите на въпросите относно реакцията на училищния персонал към случаи на словесен тормоз варират, но въпреки това отговорите „рядко“ (32 души от 103) и „понякога“ (24 души) надхвърлят отговорите „винаги“ (17 души), когато е зададен въпросът колко често училищните служители се намесват. Изненадващото тук е, че повечето учители и възпитатели също смятат реакцията на училищния персонал към случаите на словесен тормоз за неадекватна (26 души от 103) или казват „не съм сигурен/на“ (31 анкетирани).

19 отговарят положително на въпроса дали имат информация за случаи на редовен словесен тормоз, насочен към ЛГБТИ+ ученици. Половината от анкетираните ученици смятат, че училищните власти не реагират адекватно на подобни случаи.

На въпроса за физическото насилие 24 от учениците отговарят, че никога не са ставали свидетели и не са чували за физическо насилие над ЛГБТИ+ ученици. Само 3 души от 48 отговарят на този въпрос със „сравнително често“. 32 ученици от 48 казват, че извършителите на подобни физически нападения са предимно ученици, и отново повечето не са сигурни дали в подобни случаи е имало намеса от училищния персонал (24 души), а 19 души казват, че често не е била адекватна.

За разлика от учениците, около 63 души от групата на учителите и родителите заявяват, че не разполагат с информация за случаи на редовен словесен тормоз, насочен към ЛГБТИ+ ученици. Повечето смятат, че реакцията често е адекватна (37 души) или не са сигурни дали е адекватна (40 души). Отново по-голямата част от учителите и родителите (62 респонденти) заявяват, че никога не са били свидетели и не са чували за физически тормоз срещу ЛГБТИ+ ученици. 57 души казват, че това се прави предимно от ученици. 45 души от групата на

училищните служители и родителите не са сигурни дали е имало намеса в случаи на физическо насилие над ученици или не.

За онлайн тормоза в училище - 19 от 48 ученици съобщават, че са били свидетели / имат информация за онлайн тормоз. Мнозинството от учениците (31 души) казват, че са чували за такъв тормоз срещу ЛГБТИ+ ученици.

За разлика от учениците, над половината от анкетираните учители заявяват, че не са били свидетели и не са чували за онлайн тормоз.

4.4 Политики, планове за действие и системи за подкрепа.

Що се отнася до системи за подаване на сигнали за тормоз в училище, тук 31 от всички анкетирани ученици (от общо 48 души) са избрали да отговорят, като преобладаващите отговори са, че такива системи не съществуват или че повечето ученици не са сигурни или не са осведомени. Един ученик споделя следното: „Няма такава система. Трябва да се каже на класния ръководител, но честно казано не бих го направил. Такова нещо не се приема на сериозно и повечето учители са хомофоби“. 4 от 31 души, които отговарят на този въпрос, заявяват, че училищните психолози или техните класни ръководители са единствените, за които се знае, че вероятно ще реагират, но често не биха разчитали на тях.

На същия въпрос отговарят 88 училищни професионалисти и родители (от общо 103 респонденти), повечето от които също казват, че или няма такива системи за докладване, или просто не знаят за тях. Седем от 88 души, отговорили на този въпрос, споменават училищния психолог, но също така добавят, че много често психолозите в училищата са ненадеждни. Двама души изразяват мнение, че подобни въпроси са глупави, и не дават конкретен отговор.

По отношение на системите за подкрепа и националните политики в случай на тормоз в училище 19 ученици казват, че няма такива, а 22 ученици заявяват, че не са сигурни дали изобщо има такива. 44 училищни служители и родители обаче отговарят, че съществуват такива системи.

На въпроса дали ЛГБТИ+ теми са включени в съдържанието на някои предмети, 36 от общо 48 ученици казват, че такива теми не са включени. Тук малко над половината от учителите

също отговарят отрицателно. Почти същият брой учители отговарят отрицателно на въпроса дали има национални закони, ограничаващи обсъждането на подобни теми в училище. Повечето младежи отговарят с „не съм сигурен/на“ на този въпрос.

Учениците имат склонност при всеки проблем, включително тормоз в училище, да се обръщат към приятелите си, тъй като повечето от тях казват, че не могат да имат доверие на училищния психолог. Най-честият отговор е, че подобни форми на подкрепа не съществуват в българските училища и не са надеждни. Положително е, че някои от младежите дават за пример за форми на подкрепа ЛГБТИ+ групата за взаимопомощ, организирана от Билитис - BraveLab, онлайн чата за подкрепа на друга ЛГБТИ организация - Сингъл степ, и ЛГБТИ общностния център Рейнбоу хъб.

На въпроса за подкрепата за учениците в случаи на тормоз, съществена част от анкетираните учители и родители (48 от 103) не могат да дадат отговор, 14 нямат информация, 10 идентифицират психолога като такава, 18 заявяват че липсва, а 5 посочват НПО, от които само 1 ЛГБТИ НПО.

По-голямата част от учениците (28 от 48) казват, че държавата не предоставя информация за борба с хомофобския и трансфобски тормоз, а само двама ученици отговарят с „да“ (да, има такава информация) на този въпрос. Тук почти половината от учителите и родителите не дават категоричен отговор и отговарят с „не съм сигурен/на“ (50 души), другата част от тях също твърдят, че такава информация липсва.

Повечето ученици (23 души от 48) и много респонденти сред учителите и родителите (41 от 103) посочват, че именно частните организации предоставят услуги за подкрепа на младежи, които са жертви на анти-ЛГБТИ тормоз. От отговорите на двете групи става ясно, че много от анкетираните не са запознати и не са сигурни кои организации предоставят такива услуги и дали има такива.

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържащата се тук информация.

4.5 Положение на ЛГБТ учениците в образователната среда.

30 от общо 48 ученици смятат, че училищата не са достатъчно безопасни за ЛГБТИ младежите. Тук 50 души от анкетираните учители и родители отговарят по същия начин.

Отново 29 от анкетираните ученици казват, че случаите на тормоз в училище често са сравнително тежки, а 10 души казват, че са много тежки. За учителите и родителите отговорите варират, като почти еднакъв брой учители и родители дават отговорите „не са тежки“ (23 души), „много тежки“ (23 души) и „не съм сигурен/на“ (21 души). Процентът на тези, които казват, че са относително тежки, е малко по-висок.

Отново повечето младежи намират, че ЛГБТИ учениците не са третирани еднакво в училище (29 от 48 ученици). Тук 44 от 103 учители и родители казват същото, но 37 души заявяват, че ЛГБТИ учениците получават равно третиране.

39 от 48 ученици казват, че държавата не прави достатъчно, за да защити ЛГБТИ+ учениците в училище, в сравнение с 58 души от групата на училищните служители и родителите, които реагират по същия начин.

Младежите дават различни отговори на въпроса точно колко ученици не крият своята сексуална ориентация и / или полова идентичност в училище. Повечето учители и педагози нямат представа дали учениците крият тази информация, което показва липса на връзка между тях и самите ученици.

28 ученици казват, че няма учители, които могат спокойно да споделят, че са ЛГБТИ, а 9 от анкетираните ученици казват, че знаят за учители, които не крият, че са ЛГБТИ.

41 от 48 ученици смятат, че други ученици и учители не трябва да имат проблеми да бъдат „открити“ в училище. Около 56 учители и родители споделят същото мнение. 24 от анкетираните учители отговарят с „не“ на този въпрос.

Както учениците от фокус групата, така и учениците от онлайн проучването споделят, че в училище няма специални часове за обсъждане на теми като ЛГБТИ. Почти половината от анкетираните учители се съгласяват и също толкова от тях не могат да определят как точно биха се обсъждали подобни теми, ако някога бъдат повдигнати. Двадесет и двама учители и

родители казват, че темите за ЛГБТИ често се обсъждат по неутрален начин. Отговорите на този въпрос са доста сходни за учениците - 12 от тях не могат да дадат категорично мнение как се обсъждат тези теми в училище. Равен брой ученици казват, че ЛГБТИ темите се обсъждат неутрално (5 ученици) и негативно (5 ученици).

Интересно е, че някои от учениците могат да идентифицират много по-задълбочено необходимите стъпки, които трябва да бъдат предприети в училище, за да се почувстват ЛГБТИ учениците по-сигурни. Коментар на ученик за препоръки:

„Да се третира ЛГБТ темите и хората като нещо напълно нормално и обичайно пред децата от основното училище. Да има добре обучен психолог, който със сигурност ще се справи с ЛГБТ въпроси. Да се признае основаният на омраза тормоз към ЛГБТ общността като такъв и да се третира със същата важност като другите видове тормоз. Да се добавят часове за сексуално образование за горния курс (най-вече 11/12 клас), които да обхващат теми за сексуалността и половата идентичност, както и да се включат дискусии / уроци за безопасността при сексуален контакт между две жени, между двама мъже, с транс мъж и т.н.“.

Други ученици също изтъкват необходимостта от часове за сексуално образование в училище, където ЛГБТИ въпросите да бъдат сред обсъжданите теми.

От отворените въпроси става ясно, че някои от учителите и родителите се чувстват силно насърчени да обсъждат тези теми и да разпространяват повече информация. Пример за това е коментарът на този учител: „Поне веднъж или два пъти да прекарваме часове в обсъждане на теми като сексуална ориентация и полова идентичност, за да информираме учители и ученици. Тези часове не само биха помогнали на ЛГБТ хората в училищата, но и биха предотвратили / премахнали известна доза предразсъдъци от други“.

Други респонденти сред учителите / родителите дават отговори като „не знам“ или отговори, които очевидно изразяват нетърпимост и неосведоменост, когато става въпрос за ЛГБТИ ученици, и показват липса на желание да работят с такива ученици: „те нямат нужда от защита, всичко е наред“.

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържанието се тук информация.

4.6 Нужди от обучение.

По-голямата част от анкетираните сред училищните служители и родителите (88 души) казват, че никога не са преминавали през обучение за превенция на тормоза за ученици, които се определят като ЛГБТИ. Само 14 души казват, че са карали такъв курс. 66 от 103 анкетираните са заинтересовани да участват в такъв курс в бъдеще. 28 души казват, че нямат интерес да участват в такова обучение.

Funded by the rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържащата се тук информация.

5. Заключение и препоръки

Проучванията по документи и на терен показват много недостатъци на съвременната училищна система в България, които водят до неефективно решаване на въпроса за тормоза и особено тормоза, основан на идентичността. В обобщение, те са следните:

- Недостатъчна политическа рамка: в националния механизъм за справяне с тормоза не се обръща внимание на насилието, основано на идентичността, и следователно този вид тормоз не се разпознава от училищния персонал;
- Негативни стереотипи за малцинствата, които се повтарят в училище: Повечето учители, училищни служители и родители споделят много от широкоразпространените негативни стереотипи за малцинствата (особено ромите) и са склонни да омаловажават дискриминацията в училищната среда;
- Невидимост на ЛГБТИ хората в училище: Има много ниска осведоменост за действителния опит на ЛГБТИ учениците в училище и те остават „невидимо“ малцинство;
- Слабо сътрудничество между училищния персонал, родителите и учениците в превенцията и справянето с насилието в училище;
- Липса на вътрешни системи за подкрепа за най-тежко засегнатите от тормоза в училище (ЛГБТИ учениците са сред най-честите жертви).

Положителна страна:

- Интерес към обучение за ефективни методи за превенция и справяне с тормоза в училище, изразен от всички целеви групи;
- Разбиране на важността на сътрудничеството между всички заинтересовани страни в училищната система, също подчертано от участниците от всички целеви групи;
- Интерес да се научи повече за ЛГБТИ идентичностите, изразен главно от младежите, участващи в изследването.

Въз основа на горните констатации можем да направим следните препоръки:

5.1 Бъдещи области на изследване.

Сравнителни изследвания за ЕС на ефективни политики и практики срещу тормоза ще улеснят информирана реакция на национално ниво.

5.2 Препоръки за политики.

- Националният механизъм за предотвратяване и противодействие на училищния тормоз трябва да включва дефиниция на тормоз, основан на идентичността. Специфични насоки за училищни политики за предотвратяване и противодействие на тормоза, обогатени с добрите практики за справяне с основан на идентичността тормоз, разпространявани от Министерството на образованието, биха спомогнали за единна реакция на това негативно явление.
- Положителните тенденции, които съществуват на местно ниво, трябва да се насърчават и умножават. Министерството на образованието и неговите регионални структури, регионалните дирекции по образование трябва да намерят начин за обмен на добри практики между училищата.

5.3 Препоръки за училищата.

- Нулева търпимост към речта на омразата: Учителите и целият училищен персонал трябва да бъдат информирани за последиците от толерирането на речта на омразата и да бъдат снабдени с инструменти за противодействие на подобно поведение. Това означава, че те трябва не само да реагират при всеки повод на словесен и физически тормоз, но и реч на омразата от страна на училищни служители също не трябва да се толерира. Кодексът на поведение на училището (вътрешен правилник) трябва да включва изрични правила за реакция в случаи на реч на омразата.
- Дискусии за многообразието: в училище трябва да се провеждат задълбочени дискусии за многообразието, приемането и социалните различия, в които наред с други характеристики ясно се посочват и сексуалната ориентация и половата идентичност. Ако учебната програма не включва такива теми, училищната

администрация трябва да намери начин подобни дискусии да се случват по време на извънкласни дейности.

- Ефективни училищни политики срещу тормоза: От училищните администрации зависи изцяло колко видими ще бъдат техните политики за борба с тормоза и колко добре ще бъдат комуникирани. В момента това не е така и трябва да се положат допълнителни усилия в тази посока. Видима училищна политика срещу тормоза, която насърчава анонимното докладване на случаи на тормоз и нападения, ще повиши доверието на най-уязвимите ученици в тези, които са отговорни за техните сигнали.
- Създаване на системи за подкрепа за жертви и извършители на тормоз: училищните психолози и съветници са тези, които се ползват с най-голямо доверие от учениците, които са жертви на тормоз. Те трябва да бъдат обучавани и подготвяни да работят и подкрепят ЛГБТИ ученици, както и техните родители, ако е необходимо. Нужна е и системна работа с извършителите, както и свързването им с външни доставчици на услуги, като например специални услуги за непълнолетни закононарушители.
- Връзка между училищния персонал и родителите: не биха били възможни значителни подобрения без активното и информирано участие на родителите. Училищните администрации трябва да комуникират редовно своите стратегии и усилия за борба с тормоза с родителите. Трябва да намерят начини да ги включват в събития, извънкласни уроци и много различни формати, в които както учениците, така и родителите се информират за последствията от речта на омразата и тормоза в училище.

5.4 Препоръки за НПО и общини.

- Неправителствените организации могат да бъдат източник на знания, както и на експертен опит за различни практически подходи за справяне с речта на омразата и тормоза в училище. Междусекторна работна група, включваща НПО, които имат доказан успех в предоставянето на подкрепа на младежи, които са жертви на реч на омразата / тормоз, и на техните родители, може да изиграе роля при разработването на ефективни нови училищни инициативи, насочени към справяне с тези явления.

- Регионалните инспекторати по образованието и общинските отдели по образованието трябва да насърчават училищата да бъдат отворени и активно да търсят партньорства с местни НПО, социални служби и други публични и частни фигури, които работят за приобщаващо образование, за да превърнат училището в истински общностен център.

Funded by the rights, Equality
and Citizenship (REC) Programme
of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява вижданията единствено на авторите и Комисията не носи отговорност за каквото и да било използване на съдържащата се тук информация.

promoting sCHOOl environments
InClusivE of diversity based on SOGI

Κοορδινатор на проєкта: КМОР

Адрес: Skoufa 75, Athina 106 80, Greece

Email: kmop@kmop.gr

Уебсайт: <https://www.kmop.gr/>

Funded by the rights, Equality
and Citizenship (REC) Programme
of the European Union